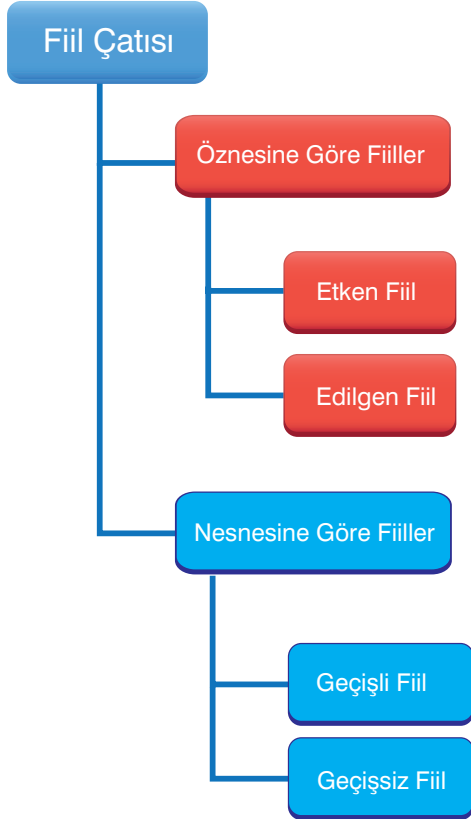

FİİLDE ÇATI - 1

FİİL ÇATISI

İş, oluş ve durum bildiren; kip ve şahıs eki alan sözcüklere fiil (eylem) denir. Fiilin nesne ve özneye göre gösterdiği duruma ise **fiil çatısı** denir.

! DİKKAT

Fiil çatısı, sadece fiil cümlelerinde aranan bir özelliktir.

İsim cümlelerinde çatı aranmaz.

- Balıkların rengi güne göre daha parlaktı.
- En zoru da ona inanmaktı.

ÖRNEK

- I. Pelikanlar takımının bir familyası olan aynak kuşlarının, nesli tükenmekte olan kelaynak kuşları ailesinden olduğunu çoğumuz biliriz.
- II. Oysa karada ve sulak arazide yaşayan aynakgillerin 27 türü vardır.
- III. Bu familyanın en ünlü ve güzel üyelerinden biri de kızılaynak kuşudur.
- IV. Bu kuşlara sıklıkla Güney Amerika coğrafyasında karşılaşmak mümkündür.

Yukarıda numaralanmış cümlelerden hangisinin yüklemine çatı kavramından söz edilebilir?

- A) I. B) II. C) III. D) IV.

ÖZNESİNE GÖRE FİİL ÇATISI

1. ETKEN ÇATI

Yüklemin bildirdiği işi yapan, bir durumun veya oluşun içinde olan varlık belliyse yani gerçek özne varsa o cümledeki fiil etken çatılıdır. Bir cümlede özne, yükleme sorulan "kim, ne" sorularının cevabıdır.

- Buse ve Selim göl kıyısında kamp yapıyorlar.
- Antrenör, yeni arkadaşı bizim takımla tanıştırdı.
- Seyirciler uzun süre sahnedekileri alkışladı.

! DİKKAT

Eylemi gizli öznenin gerçekleştirdiği ya da insan dışındaki varlıkların özne görevinde olduğu cümleler, öznesine göre etken çatılı kabul edilir.

- Ünlü şaire şiir kitabını imzalattık.

! DİKKAT

Gerçek özne, cansız bir varlık ya da kavram olabilir. Bu durum zaman zaman kafa karışıklığına yol açabilir. Öznenin cansız bir varlık olması yüklem etken olmasını engellemez.

- Ağaçlardan dökülen yapraklar, boş caddeleri kaplamıştı.

DİKKAT

Bazı fiiller kullandıkları cümleye göre etken ya da edilgen çatılı olabilir. Bir cümlede altı çizili fiil çatı olarak çözümlenirken sadece fiile bakmak yanıltıcı olur. Bundan dolayı cümlenin anlamına da bakılmalıdır.

- Kaçan topu yakalamak için öne atılmış.
- Kullanılmayan eşyalar depoya atılmış.

ÖRNEK

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yüklem, etken çatılı değildir?

- A) Beklediğimiz iyi haberler öğleye doğru geldi.
- B) Vişneli tatlıyı herkese ikram edelim.
- C) Çarşıda iş yerleri bu saatlerde ancak açılıyor.
- D) Soğuk havalarda daha kalın giyinmelisin.

2. EDİLGEN FİİL

Bu cümlelerde özne, yüklemde bildirilen işi yapmaz; başkasının yaptığı işten etkilenir. Yani cümlede gerçek ya da gizli özne bulunmamaktadır. Edilgen eylemin yüklem olduğu cümlelerde özne “sözde özne” olarak adlandırılır.

Edilgen çatılı eylem, mutlaka “-l” ya da “-n” ekini almalı ve cümlede “başkası tarafından yapılma” anlamı bulunmalıdır.

- Akşam olmadan çadırın önünde kamp ateşi yakılmış.
- Tatil bitmeden önce sınıflar iyice temizlenmiş.
- Anlaşma için gereken imzalar atıldı.

ETKİNLİK

Aşağıdaki cümlelerin öznesine göre çatılarını bulalım.

- Birçok yönetici, şair ve yazarları imza günü için okullarına davet ediyor.
- Bu etkinliklerin çoğuna öğrenciler, yazarın kitabını okumuş olarak katılıyor.
- İmza günlerinde yazarlara sormak için güzel sorular da hazırlanıyor.
- Ülkemizde bu konuda en başarılı iller İstanbul, Ankara ve İzmir seçildi.
- Tüm paketler, tam zamanında yerlerine ulaştırıldı.
- Öfkelenen kalabalığı olay yerine gelen güvenlik güçleri sakinleştirdi.

DİKKAT

Her “-l” ve “-n” ekini alan fiil edilgen çatı olmayabilir.

- Fiillere getirilen “-l”, “-n” eki fiile, işi yapanın ve işten etkilenen aynı kişi olduğu anlamını katabilir.

- Her sabah mutlaka yıkanırım.
- Akşamdan kalan bulaşıklar yıkandı.
- Evden çıkmak için hazırlandı.
- Misafirler için güzel bir sofraya hazırlandı.

ÖRNEK

Aşağıdaki altı çizili fiillerden hangisi öznesine göre farklı çatı özelliğine sahiptir?

- A) Bizim takım maçı kazanınca çok sevindi.
- B) Kardeşim okuldaki bilgisayar kursuna yazılmış.
- C) Çocuklar karşı tarafa geçen adama yardımda bulundu.
- D) Yemekten sonra bulaşıklar makinede yıkandı.

DİKKAT

Eylemde bildirilen işin birden fazla özne tarafından birlikte ya da karşılıklı yapılma anlamı taşıdığı fiiller de vardır. Bunlara “işteş çatı” denir. Bu eylemler, “-ş” çatı ekini alır.

- Uzun uzun gülüştüler.
- Okula geldiğimde selamlaştık.
- Kuşlar neşe içinde uçuşuyordu.

ÖRNEK

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “rüzgâr sörfü” sözü, sözde özne görevinde kullanılmıştır?

- A) Rüzgâr sörfünü yapmak için belli bir yaşın üzerindeki kişiler izin alabiliyor.
- B) Rüzgâr sörfü, ülkemizin sahil kıyılarında sevilerek yapılıyor.
- C) Sörf tahtaları ve yelkenleri rüzgâr sörfünün en önemli parçaları olduğundan özenle seçiliyor.
- D) Rüzgâr sörfünde sörf tahtasının üzerinde dengede durmak için yoğun çaba gerekiyor.

ÖRNEK

“Sabah yürüşü için erkenden dışarıdaydım ve - - - -”

Bu cümle,

- I. her tarafın bembeyaz karlarla kaplı olduğunu gördüm.
- II. bir önceki gün sisli olan havanın artık açıldığını fark ettim.
- III. bizim sokağa arabalar yine yanlış şekilde park edilmiş.
- IV. ne yazık ki çöpler yine düzensiz şekilde etrafa saçılmış.

yargılarından hangileriyle tamamlanırsa yüklem edilgen çatılı olur?

- A) I ve II.
- B) II ve III.
- C) II ve IV.
- D) III ve IV.

ÖRNEK

Cümlede yüklem olan fiilin, özne ve nesne ile olan ilişkisine “çatı” denir. Çatı, sadece yüklemi fiil olan cümlelerde aranan bir özelliktir. Yüklemi isim olan cümlelerde çatı aranmaz.

Buna göre aşağıdaki cümlelerden hangisinde çatı özelliği aranmaz?

- A) Ortalıkta duran fazla eşyaların hepsini kaldırı.
- B) Görevlilerden birini kırtasiyeye gönderip kalem aldırı.
- C) O şişedeki meyve suyunu içmek istiyorsan biraz sulandır.
- D) Türkiye’de insanların çoğunun tatile çıktığı mevsim yazdır.

ÖRNEK

- I. Gazi Mehmet’in yakasına şeref madalyası takıldı. (Edilgen)
- II. Kazada yaralananlar ambulansa alındı. (Etken)
- III. Hiç kimse bu kavganın nedenini bilmiyordu. (Etken)
- IV. Okulumuzun ek binası kısa zamanda yapıldı. (Edilgen)

Numaralanmış cümlelerden hangisinde çatı özelliği yay ayraç içinde yanlış verilmiştir?

- A) I.
- B) II.
- C) III.
- D) IV.

ÖRNEK

Kelaynaklarla ilgili aşağıdaki cümlelerden hangisi özne-yüklem ilişkisi yönünden diğerlerinden farklıdır?

- A) Kelaynaklar genellikle böcek yiyerek beslenir.
- B) Kelaynaklar belirli yerler arasında göç eder.
- C) Kelaynaklar Birecik’te koruma altına alındı.
- D) Kelaynaklar kurak ve kayalık alanlarda yaşar.